HANDREIKING

Gezinsgericht werken in detentie

Versienummer: 1
Publicatiedatum: 2-2-2026

Innovatiewerkplaats
Gezinsbenadering

Colofon

Auteurs:
dr. Simon Venema
Petrick Glasbergen, McC
dr. Eric Blaauw

Deze handreiking is ontwikkeld vanuit de *Innovatiewerkplaats Gezinsbenadering in penitentiaire inrichtingen* van het Lectoraat Verslavingskunde en Forensische Zorg van de Hanze, en is tot stand gekomen in samenwerking met de Dienst Justitiële Inrichtingen en met ondersteuning vanuit het programma GeestKracht van FNO.

De handreiking is het resultaat van het project *Gezinsbenadering in Nederlandse penitentiaire inrichtingen* en is ontwikkeld via een co-creatief proces, waarin intensief is samengewerkt met professionals en directieleden van PI Almelo, PI Leeuwarden, PI Veenhuizen en JC Zaanstad. Conceptversies van de handreiking zijn voorgelegd aan diverse stakeholders in het werkveld en op basis van hun feedback doorontwikkeld.

Deze tekst is geschreven met behulp van kunstmatige intelligentie als schrijftool. Alle tekst is door de auteurs zelf inhoudelijk ontwikkeld.

Illustraties:
Maren Bruin, www.marenbruin.nl

Vormgeving:
Noor Jansen

Contact:
onderzoek@gezinsbenadering.nl

Hanze

geestkracht FNO

GEZINS BENADERING

Samenvatting

Jaarlijks groeien in Nederland ongeveer 28.000 kinderen op met een ouder in detentie. Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat ouderlijke detentie ingrijpende gevolgen heeft voor kinderen, met effecten op hun lichamelijke, psychische en sociale gezondheid die een leven lang kunnen doorwerken. Tegelijkertijd biedt detentie ook kansen om te werken aan herstel en re-integratie. Binnen de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) groeit de aandacht voor het thema ouderschap en gezin, maar ondanks veelbelovende lokale initiatieven bestaat vooralsnog geen landelijk overkoepelende werkwijze.

Met de *Handreiking Gezinsgericht werken in detentie* beogen we een bijdrage te leveren aan deze ontwikkeling. Gezinsgericht werken in detentie is onderdeel van een herstelgerichte detentie en richt zich op het versterken van het sociale netwerk van ouders in detentie. De aanpak heeft vier doelen:

1. Het verminderen van de negatieve impact van ouderlijke detentie op kinderen;
2. Het herstellen en versterken van de positieve ouderschapsrol en gezinsbanden;
3. Het bevorderen van re-integratie en het terugdringen van recidive;
4. Het doorbreken van patronen van intergenerationele overdracht van crimineel gedrag.

Wat is gezinsgericht werken in detentie?

Gezinsgericht werken is een wetenschappelijk onderbouwde, integrale aanpak die tijdens detentie inzet op het bevorderen van positief betrokken ouderschap en het versterken van gezinsbanden waar mogelijk, en op het vergroten van veiligheid voor kinderen en gezinnen waar nodig. Het gaat niet om één interventie, maar om een totaalpakket van werkwijzen en activiteiten binnen de inrichting. Het welzijn en de veiligheid van kinderen staan altijd centraal, waarbij samenwerking met ketenpartners essentieel is.

De aanpak is ingebed in bestaande structuren en werkprocessen van DJI, met name in het Detentie- en Re-integratieproces (D&R-proces) onder het re-integratiedomein *sociaal netwerk*. Een belangrijk uitgangspunt is om zo vroeg mogelijk in de detentieperiode inzicht te krijgen in de balans tussen beschermende en risicofactoren binnen het gezin, en de werkwijze daarop af te stemmen.

In een context van aanhoudende capaciteitsdruk bij DJI richt de handreiking zich op het vervlechten van gezinsgericht werken met bestaande werkwijzen en op een efficiënte samenwerking tussen DJI en ketenpartners, zodat alle betrokken partijen vanuit hun eigen rol kunnen bijdragen aan de ondersteuning van gezinnen met een ouder in detentie.

Handreiking Gezinsgericht werken in detentie

Deze handreiking is gebaseerd op praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek binnen penitentiaire inrichtingen (PI's) en is ontwikkeld in samenwerking met PI Almelo, PI Leeuwarden, PI Veenhuizen en JC Zaanstad. De inhoud is opgebouwd uit meer dan 100 interviews met kinderen, ouders in detentie, verzorgers, DJI-professionals, directieleden, ketenpartners en beleidsmedewerkers, aangevuld met observaties en inzichten uit wetenschappelijke literatuur. Vervolgens is de handreiking doorontwikkeld in co-creatie met diverse stakeholders. Het resultaat is een breed gedragen en praktisch toepasbare handreiking met een uitgewerkt stappenplan voor implementatie.

De handreiking is bedoeld voor professionals die zich inzetten voor de implementatie van gezinsgericht werken in detentie, zowel op lokaal als landelijk niveau. De handreiking biedt inzichten en adviezen voor implementatie en vormt een bouwsteen voor een landelijke visie op gezinsgericht werken in detentie.

Vier pijlers van gezinsgericht werken

Gezinsgericht werken in detentie rust op vier samenhangende pijlers:

1. **Faciliteiten, activiteiten en ondersteuning:** Besteed aandacht aan de kindvriendelijkheid van bezoekruimtes en zorg voor voldoende mogelijkheden voor betekenisvol gezinscontact. Organiseer ouder-kindactiviteiten en bied passende ondersteuning aan ouders in detentie en hun gezinsleden. Dit gebeurt onder meer via gesprekken tussen DJI-professionals en ouders in detentie, het aanbieden van trainingen gericht op het versterken van de ouderschapsrol en door structurele samenwerking met ketenpartners om het gezin buiten de muren van de inrichting te ondersteunen.

2. **Verankering in het D&R-proces:** Besteed in het D&R-proces structureel aandacht aan ouderschap en gezin tijdens screening, intake, traject- en mentorgesprekken, multidisciplinaire overleggen en bij besluitvorming over vrijheden en verlof. Formuleer doelen binnen het re-integratiedomein *sociaal netwerk* en koppel hier concrete acties aan, afgestemd op de balans tussen beschermende en risicofactoren.

3. **Bewustwording en deskundigheidsbevordering:** Investeer in bewustwording, draagvlak, kennis en vaardigheden bij DJI-professionals via gerichte communicatie, scholing, training en samenwerking met ervaringsdeskundigen en ketenpartners. Dit ondersteunt professionals bij het versterken van gezinsrelaties, het signaleren van veiligheidsrisico's en het adequaat handelen hierop in samenwerking met ketenpartners.

4. **Borging:** Zorg voor duurzame verankering van gezinsgericht werken in beleid, werkprocessen en kwaliteitsstructuren, met duidelijke verantwoordelijkheden op lokaal én landelijk niveau.

Volgende stappen

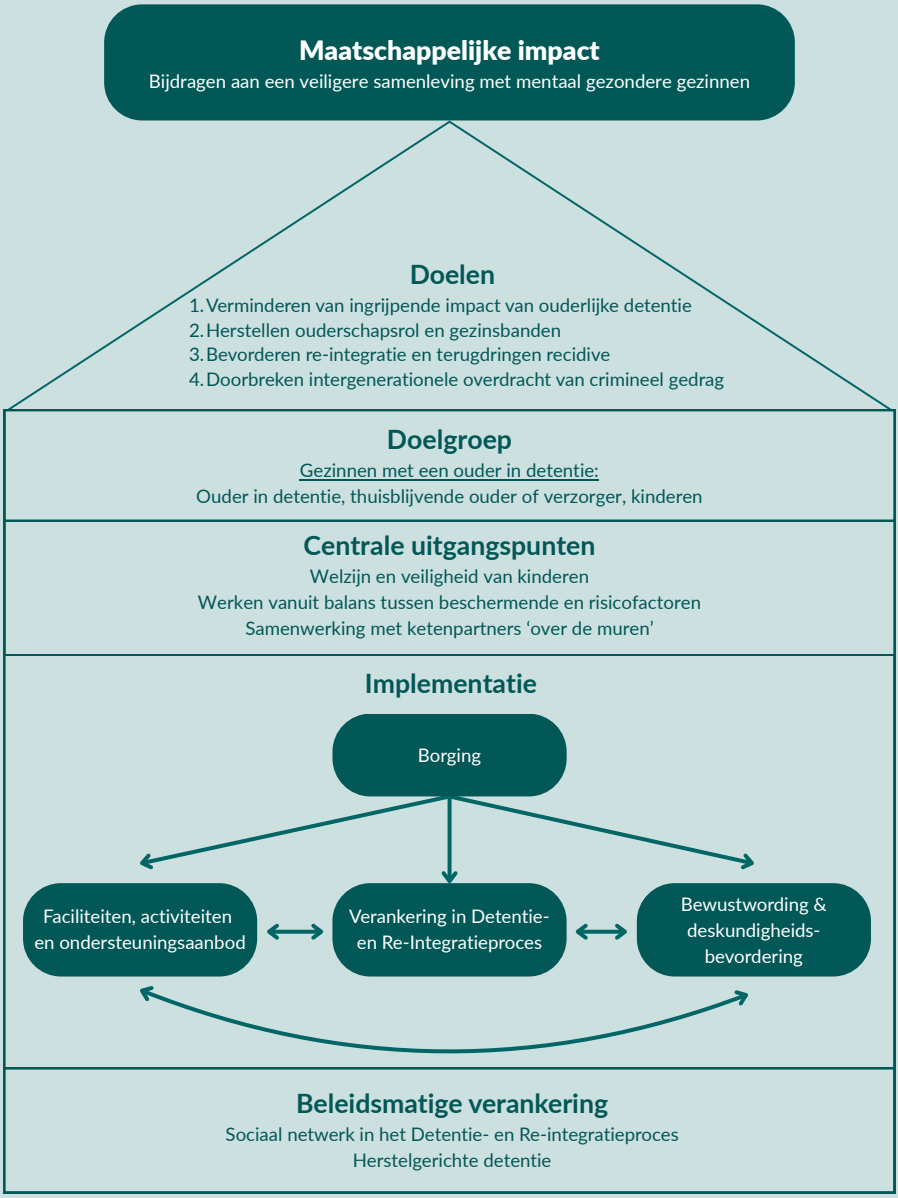
De aandacht voor ouderschap en gezin in detentie groeit, en er worden steeds meer veelbelovende lokale initiatieven opgezet. De volgende stap is om gezinsgericht werken op te nemen in een landelijke beleidsvisie en het structureel te verankeren in de werkprocessen van DJI. Hoewel deze handreiking handvatten biedt voor implementatie, blijven er belangrijke ontwikkelpunten. Het gaat daarbij onder meer om het versterken van deskundigheid bij DJI-professionals, het verder vormgeven van samenwerking met ketenpartners en het uitwerken van de werkwijze in de dagelijkse praktijk. In de nabije toekomst richten we ons op deze onderwerpen, evenals op het systematisch in kaart brengen van de maatschappelijke kosten en baten van gezinsgericht werken in detentie.

Door in te zetten op gezinsgericht werken in detentie verminderen we de negatieve gevolgen van ouderlijke detentie voor kinderen en gezinnen, bevorderen we herstel en re-integratie en dragen we bij aan het terugdringen van recidive. Gezamenlijk leidt dit tot een veiligere samenleving met mentaal gezondere gezinnen.

Schematische weergave van gezinsgericht werken in detentie

Figuur 1 toont een schematische weergave van gezinsgericht werken in detentie, inclusief de maatschappelijke impact, doelen, uitgangspunten, pijlers voor implementatie en beleidsmatige verankering.

Figuur 1: Schematische weergave van gezinsgericht werken in detentie

Voordat je begint: Heb je de laatste versie?
We leren voortdurend door te doen, en er blijven nieuwe vragen en goede ideeën ontstaan. Daarom wordt deze handreiking regelmatig aangepast op basis van nieuwe inzichten uit de praktijk. Controleer dus altijd via www.gezinsbenadering.nl of je de meest recente versie gebruikt. In deze handreiking zijn enkele ontwikkelpunten aangeduid: dit zijn onderwerpen waar we aan werken en die in toekomstige updates nader worden uitgewerkt.

Inleiding

Ongeveer de helft van alle mensen in detentie is ouder van één of meer minderjarige kinderen. Jaarlijks groeien daarmee zo'n 28.000 kinderen in Nederland op met een ouder in detentie. Voor de betrokken gezinnen is dit een ingrijpende gebeurtenis die kan leiden tot spanning en blijvende schade. Tegelijkertijd biedt detentie ook een kans om samen te werken aan herstel: het versterken van de ouderschapsrol, het herstellen van contact en het voorkomen van herhaling van crimineel gedrag, evenals een mogelijkheid om veiligheidsrisico's rondom gezinnen te signaleren en hierop samen met ketenpartners passend te handelen.

Gezinsgericht werken in detentie houdt in dat penitentiaire inrichtingen (PI's) structureel aandacht besteden aan ouderschap en gezin gedurende de detentieperiode, met het welzijn én de veiligheid van kinderen als centraal uitgangspunt. De werkwijze versterkt de mentale gezondheid van kinderen met een ouder in detentie, ondersteunt het herstel van de ouderschapsrol en gezinsbanden, bevordert een veilige terugkeer met minder recidive en beperkt de intergenerationele overdracht van crimineel gedrag. Daarmee draagt gezinsgericht werken in detentie bij aan een veiliger en mentaal gezonder Nederland.

Binnen de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) groeit de aandacht voor het thema ouderschap en gezin. Tegelijkertijd verschilt de aandacht sterk per locatie en per medewerker. Ondanks veelbelovende lokale initiatieven bestaat nog geen landelijk overkoepelende aanpak. Dit leidt ertoe dat kinderen, gezinnen en hun ouder in detentie verschillende ervaringen hebben in verschillende inrichtingen. Als gevolg hiervan kunnen bij overplaatsing lopende trajecten vaak niet worden voortgezet, waardoor continuïteit onder druk staat.

Deze handreiking geeft PI's en DJI handvatten voor de implementatie van gezinsgericht werken, met oog voor veiligheid, uitvoering en draagvlak. Het document is primair bedoeld voor mensen die zich inzetten voor de ontwikkeling, implementatie, coördinatie en borging van gezinsgericht werken in detentie, zowel op lokaal als landelijk niveau. Daarnaast biedt het inzicht en uitleg over gezinsgericht werken voor DJI-professionals, ketenpartners en andere betrokkenen en geïnteresseerden. In de handreiking zijn diverse stappen voor de ontwikkeling, implementatie en borging van gezinsgericht werken in detentie uiteengezet. Daarnaast vormt de handreiking een bouwsteen voor het ontwikkelen van een landelijke beleidsvisie rondom gezinsgericht werken in detentie voor DJI.

Hoe is deze handreiking tot stand gekomen?

Deze handreiking is gebaseerd op praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek binnen PI's. Sinds 2018 zijn we vanuit de Hanze betrokken bij de ontwikkeling van de gezinsbenadering in PI Veenhuizen. Vanaf 2024 werken we samen met de PI Almelo, PI Leeuwarden, PI Veenhuizen en JC Zaanstad aan de doorontwikkeling van gezinsgericht werken in detentie.

De inhoud van deze handreiking is gebaseerd op in totaal meer dan 100 interviews met kinderen met een ouder in detentie, jongvolwassenen met ervaring met ouderlijke detentie, ouders in detentie, verzorgers uit gezinnen met een ouder in detentie, DJI-professionals, directieleden van PI's, ketenpartners en beleidsmedewerkers. Daarnaast is gebruik gemaakt van observaties van het dagelijkse werk in de deelnemende PI's en inzichten uit wetenschappelijke literatuur.

De conceptversie van de handreiking is voorgelegd aan een brede groep stakeholders, waaronder mensen met ervaringskennis, DJI-professionals, beleidsmedewerkers, directieleden van PI's en professionals van ketenpartnersorganisaties. Op basis van hun feedback is de handreiking verder doorontwikkeld. Zo is in co-creatie een praktijkgerichte en wetenschappelijk onderbouwde handreiking ontstaan, met breed draagvlak in het veld.

Positionering van de handreiking

De handreiking draagt bij aan de implementatie van gezinsgericht werken in detentie en biedt richtinggevende inzichten en adviezen op zowel lokaal als landelijk niveau. De handreiking is bedoeld als ondersteunend voor de implementatie, maar bevat geen uitgewerkte werkdocumenten voor de dagelijkse uitvoering van de aanpak. Deze werkdocumenten komen uit de lokale implementatie en moeten gaandeweg worden ontwikkeld. Het is daarbij aan te bevelen dat PI's deze werkdocumenten met elkaar delen en van elkaar leren.

Voor een landelijke implementatie van gezinsgericht werken in detentie is bovendien een overkoepelende landelijke visie en kader noodzakelijk, waaraan lokale uitwerking kan worden gekoppeld. Deze handreiking levert hiervoor inhoudelijke bouwstenen.

Maatschappelijke context

We vragen aandacht voor gezinsgericht werken in een periode van aanhoudende capaciteitsdruk en grote opgaven voor DJI. Juist daarom is samen met DJI-professionals en relevante stakeholders gezocht naar manieren om gezinsgericht werken zo veel mogelijk te vervlechten met bestaande werkwijzen en procedures, zodat het rendement van de inzet die er al is wordt vergroot. De ondersteuning van gezinnen met een ouder in detentie wordt gezamenlijk vormgegeven door DJI en ketenpartners, waarbij een slimme inrichting van de samenwerking ervoor zorgt dat alle betrokken partijen in positie komen.

Waarom gezinsgericht werken?

Impact van ouderlijke detentie op gezinnen

De impact van detentie reikt verder dan de persoon in detentie; ook kinderen en thuisblijvende gezinnen worden vaak onbedoeld geraakt. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat voor veel kinderen de situatie rond de detentie van een ouder een ingrijpende en potentieel traumatische jeugdervaring is. Dit wordt mede veroorzaakt door onzekerheid, het gemis van de ouder, zorgen om diens welzijn, te vroeg volwassen moeten zijn (parentificatie), maatschappelijke stigma's en een gebrek aan erkenning. Deze situatie kan leiden tot:

- Emotionele en gedragsproblemen;
- Schoolachterstanden;
- Gevoelens van schaamte en sociale uitsluiting;
- Verhoogd risico om later zelf met justitie in aanraking te komen.

Deze gevolgen kunnen doorwerken in de lichamelijke, psychische en sociale gezondheid van kinderen gedurende hun hele leven. Voor de thuisblijvende ouder of verzorger kan de situatie rond de detentie van hun (ex-)partner of naaste bijdragen aan stress, problemen met financiën en sociale relaties, opvoedkundige uitdagingen en mentale gezondheidsproblemen.

Ouders in detentie ervaren vaak moeilijkheden bij het onderhouden van gezinsrelaties en uiten daarbij een grote behoefte aan ondersteuning. Na vrijlating ondervinden veel ouders uitdagingen bij het herstellen van deze relaties. Sterke gezinsrelaties vormen een belangrijke beschermende factor tegen recidive.

Gezinsgericht werken in detentie helpt deze negatieve gevolgen van detentie voor gezinnen te beperken door structureel aandacht te hebben voor het welzijn en de veiligheid van kinderen. In de werkwijze worden gezinsbanden en de ouderschapsrol versterkt wanneer dit mogelijk en wenselijk is. Veiligheidsrisico's voor kinderen en gezinnen worden tijdig gesignaleerd, waarna samen met ketenpartners adequaat wordt gehandeld wanneer dit nodig is.

Zo wordt het welzijn en de veiligheid van kinderen en gezinnen bevorderd, de re-integratie van ouders na vrijlating ondersteund en recidive teruggedrongen.

Beleidscontext

Gezinsgericht werken in detentie is onderdeel van een herstelgerichte detentie, en valt onder het leefgebied *sociaal netwerk* dat door DJI wordt erkend als een belangrijke pijler voor succesvolle re-integratie. In beleid is de focus op ouderschap en het gezin steeds nadrukkelijker zichtbaar:

- De *Motie-Van der Graaf c.s.* (2018): In deze door de Tweede Kamer aangenomen motie werd verzocht familiebezoek en het werken aan de opvoedingsrol van ouders aan te merken als re-integratiedoelen, wat later is verwerkt in de Wet Straffen en Beschermen.
- De *Wet Straffen en Beschermen* (2021): Deze wet maakte het mogelijk om via re-integratieverlof te werken aan stabiel gezinscontact. In de praktijk blijken ouderschap en gezinsrelaties echter nog onvoldoende inhoudelijk te worden opgenomen in het Detentie- en Re-integratieproces (D&R-proces), waardoor de uitvoering van de motie-Van de Graaf achterblijft bij de intentie.
- De *Visie op gevangenisstraffen: Recht doen, kansen bieden* (2018) van het Ministerie van Justitie en Veiligheid en het *Bestuurlijk Akkoord Kansen bieden voor re-integratie* (2019), gesloten tussen het ministerie, DJI, reclasseringsorganisaties en Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), benadrukken het belang van herstel van relaties en van een sterk sociaal netwerk als beschermende factor tegen recidive.
- In de *Handreiking Kansen bieden voor Re-integratie: In de praktijk* (2021), als uitwerking van het Bestuurlijk Akkoord, wordt expliciet aandacht gevraagd voor ouderschap in detentie en het belang van structurele samenwerking met onder meer de gemeente hieromtrent.

Daarnaast benadrukken de Kinderombudsman, de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) en internationale kaders (zoals het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind en aanbevelingen van de Raad van Europa) het belang van systematisch werken aan de ouderschapsrol in detentie, structurele samenwerking tussen DJI en ketenpartners rondom gezinsgericht werken, kindvriendelijke bezoeken en betekenisvol gezinscontact vanaf de eerste dag van detentie.

Gezinsgericht werken is niet alleen wenselijk, maar ook beleidsmatig en internationaal erkend als onderdeel van een herstelgerichte, zinvolle, humane en veilige uitvoering van detentie. De structurele toepassing in de praktijk blijft echter achter.

Wat is gezinsgericht werken?

Gezinsgericht werken in detentie is een wetenschappelijk onderbouwde, integrale aanpak die tijdens detentie inzet op het bevorderen van positief betrokken ouderschap en het versterken van gezinsbanden waar mogelijk, en op het vergroten van veiligheid voor kinderen en gezinnen waar nodig. Het verwijst niet naar één interventie, maar naar het totaalpakket aan werkwijzen en activiteiten in de inrichting. Het welzijn en de veiligheid van kinderen vormen altijd het centrale uitgangspunt van de aanpak, waarbij samenwerking met ketenpartners essentieel is. De werkwijze is ingebed in de bestaande structuren en werkprocessen van DJI, met name in het D&R-proces onder het sociale netwerk.

Doelen van gezinsgericht werken in detentie

De doelen van gezinsgericht werken in detentie zijn:

1. Het verminderen van de ingrijpende impact van ouderlijke detentie (ofwel het beperken van detentieschade) en het vergroten van welzijn van kinderen;
2. Het herstellen en versterken van de positieve ouderschapsrol en gezinsbanden;
3. Het bevorderen van re-integratie en terugdringen van recidive;
4. Het doorbreken van intergenerationele overdracht van crimineel gedrag.

Andere opbrengsten van gezinsgericht werken zijn:

- Bijdragen aan herstelgerichte, humane en zinvolle detentie;
- Verhogen van relationele veiligheid binnen de inrichting door inhoudelijke verdieping van contact tussen DJI-professionals en ouders in detentie;
- Stimuleren van positief gedrag in detentie en verminderen van overlast in de inrichting;
- Versterken van deskundigheid en vergroten van inhoudelijke diepgang in het werk van DJI-professionals;
- Versterken van structurele samenwerking tussen PI's en ketenpartners.

Beschermende en risicofactoren

In de gezinsgerichte aanpak staat de balans tussen beschermende en risicofactoren binnen het gezin centraal; op basis van deze balans worden doelen rondom ouderschap en gezin geformuleerd, welke vervolgens worden gekoppeld aan passende acties.

Beschermende factoren die bijdragen aan het welzijn en de veiligheid van het kind worden in de gezinsgerichte aanpak versterkt, met name via de ouder-kindrelatie en het gezinssysteem. Deze beperken de negatieve gevolgen van ouderlijke detentie voor kinderen en gezinnen:

- Een gezinsgerichte detentieomgeving draagt bij aan het emotioneel welzijn van kinderen door het versterken van ouder-kindrelaties en het verminderen van de ingrijpende impact van detentie.
- Positief ouder-kindcontact, betrokkenheid bij de opvoeding en erkenning van de ouderschapsrol tijdens detentie ondersteunen herstel en re-integratie na vrijlating.
- Een ondersteunend gezinsnetwerk verkleint de kans op recidive.

Tegelijkertijd kunnen risicofactoren in het gezin aanwezig zijn die de ervaring van de situatie rondom de detentie van een ouder voor kinderen negatief beïnvloeden. Hierbij gaat het om problematiek bij de ouder in detentie (bijvoorbeeld psychische klachten, middelengebruik, procriminele attitudes, antisociale persoonlijkheidskenmerken), beperkte betrokkenheid van de ouder in het gezin voor detentie, relationele spanningen in het gezin (bijvoorbeeld een contactverbod) of onveiligheid in het gezin (bijvoorbeeld huiselijk geweld, stalking, intieme terreur of kinderen die slachtoffer zijn van het delict). Deze risicofactoren maken dat gezinscontact tijdens detentie niet direct positieve gevolgen hoeft te hebben voor kinderen en gezinnen. Bij gezinnen met veel risicofactoren kan het onzorgvuldig stimuleren van gezinscontact zelfs schadelijk zijn voor kinderen.

Omdat het welzijn en de veiligheid van kinderen de centrale uitgangspunten vormen van gezinsgericht werken, is het essentieel om hiervoor aandacht te hebben, veiligheidsrisico's vroegtijdig te signaleren en passend hierop te handelen. Dit kunnen PI's niet alleen: structurele samenwerking met ketenpartners is hiervoor essentieel. Ketenpartners zijn goed in staat om buiten de muren van detentie contact te leggen met het gezin en het gesprek aan te gaan. Zij kunnen beschermende factoren rondom het gezin en het kind versterken, behoeften van kinderen en gezinnen in kaart brengen en risicofactoren vroegtijdig signaleren.

Gezinsgericht werken in detentie richt zich op het versterken van de beschermende factoren voor het welzijn en de veiligheid van kinderen en gezinnen waar mogelijk, evenals op het in kaart brengen van en adequaat handelen naar risicofactoren waar nodig. Omdat ketenpartners beter zicht hebben op de gezinssituatie buiten detentie, is samenwerking met ketenpartners essentieel.

Gezinsprofielen

Omdat de impact van detentie sterk verschilt per gezin, kan het helpend zijn om globale gezinsprofielen te onderscheiden op basis van de balans tussen beschermende en risicofactoren.[1] Deze profielen, aangeduid als positief, fragiel, schadelijk en afwezig, zijn bedoeld als denkmodel om zicht te krijgen op de diversiteit in de manier waarop detentie doorwerkt in het leven van kinderen en gezinnen, en om passende acties uit te zetten en de werkwijze hierop af te stemmen. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om gezinnen of ouders te classificeren of deze termen als vaststaande typeringen te hanteren.

Bij een *positief* profiel overheersen beschermende factoren, zoals een veilige en ondersteunende relatie tussen ouder en kind en een stabiel netwerk. Het behouden en versterken van deze gezinsbanden staat hier centraal. Bij een *fragiel* profiel is sprake van kwetsbaarheid in de gezinssituatie, bijvoorbeeld door spanningen of risico's die samenhangen met detentie. In deze situaties kan herstel of behoud van gezinscontact mogelijk zijn, mits dit veilig is en in het belang van het kind, en vaak in combinatie met aanvullende ondersteuning. Bij een *schadelijk* profiel staan ernstige of structurele risicofactoren op de voorgrond die het welzijn of de veiligheid van het kind kunnen bedreigen. In deze situaties ligt de nadruk op het tijdig signaleren van risico's, het beschermen van kinderen en het zoeken van samenwerking met relevante ketenpartners. Bij een *afwezig* profiel was er voorafgaand aan de detentie beperkt of geen contact tussen ouder en kind. In sommige gevallen kan het dan gaan om het zorgvuldig verkennen of opbouwen van contact, indien en voor zover dit aansluit bij de behoeften en het belang van het kind.

Geen enkel gezin past volledig binnen één profiel; de profielen zijn bedoeld als hulpmiddel. De balans tussen beschermende en risicofactoren kan per gezin verschillen en in de loop van de tijd veranderen. Het is belangrijk om zo vroeg mogelijk in de detentieperiode zicht te krijgen op deze balans, deze regelmatig te herijken en op basis daarvan passende doelen en acties te formuleren, zodat ondersteuning goed kan worden afgestemd en de negatieve gevolgen van detentie voor kinderen en gezinnen zoveel mogelijk worden beperkt.

[1] Voor een gedetailleerdere uitleg, zie: https://www.gezinsbenadering.nl/kennisbank/gezinsprofielen

Vier pijlers van gezinsgericht werken

Gezinsgericht werken in detentie rust op vier samenhangende pijlers:

1. Faciliteiten, activiteiten en ondersteuningsaanbod

Creëer zoveel mogelijk een kindvriendelijke omgeving en bied ouders en gezinnen passende ondersteuning en betekenisvolle contactmogelijkheden tijdens detentie.

2. Verankering in het Detentie- en Re-integratieproces

Integreer gezinsgericht werken structureel in het D&R-proces, met aandacht voor vroegtijdige screening op beschermende en risicofactoren en samenwerking met ketenpartners.

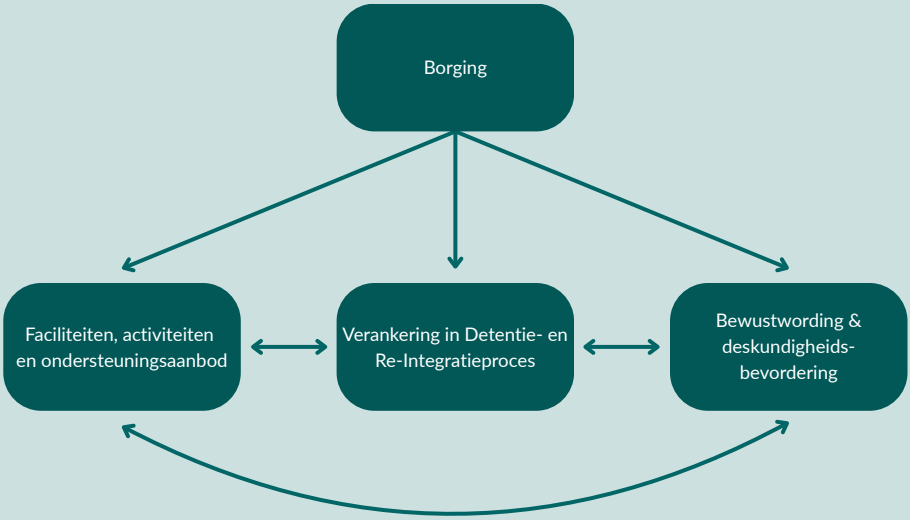
3. Bewustwording en deskundigheidsbevordering

Vergroot het bewustzijn en de vaardigheden van medewerkers via communicatie en scholing, met als doel DJI-professionals te ondersteunen bij het versterken van gezinsrelaties en positief betrokken ouderschap, het tijdig signaleren van veiligheidsrisico's en het adequaat handelen samen met ketenpartners.

4. Borging

Veranker gezinsgericht werken duurzaam in beleid, en integreer het in bestaande werkprocessen en kwaliteitsstructuren op zowel landelijk als lokaal niveau, zodat het een blijvend onderdeel vormt van de organisatie.

Deze vier pijlers vormen samen een integraal geheel, en kunnen niet los van elkaar worden gezien (zie figuur 2).

Figuur 2: Integrale aanpak van gezinsgericht werken in detentie

Gezinsgericht werken in de praktijk: Een stappenplan voor implementatie

Het implementeren van gezinsgericht werken in een PI omvat diverse onderdelen, en vereist acties op zowel lokaal als landelijk niveau. Dit hoofdstuk biedt een praktisch stappenplan voor de verankering van gezinsgericht werken in bestaande werkprocessen en structuren van DJI. Zo wordt gezinsgericht werken geïntegreerd in het dagelijkse werk.

Het is raadzaam om lokaal te starten met het implementeren van een kleinschalige pilot, waarin gezinsgericht werken wordt geïntegreerd binnen de bestaande werkprocessen van één afdeling of vleugel met een gemotiveerd team. Een kleine pilot is met name geschikt voor PI's die te maken hebben met beperkte personele capaciteit. Middels een pilot kan worden geëxperimenteerd, en kan worden geleerd wat wel en niet werkt. Daarna kan de aanpak stapsgewijs worden uitgebreid naar andere afdelingen of teams, en uiteindelijk in de hele PI. De implementatiestappen die worden beschreven in dit hoofdstuk zijn toepasbaar voor zowel kleinschalige pilots als voor inrichtingbrede implementatie.

Eerst een goede start: Organisatie en interne projectstructuur

Een stevige organisatorische basis is cruciaal voor het starten met de ontwikkeling en implementatie van gezinsgericht werken. Hieronder staan stappen die PI's kunnen zetten om de start van gezinsgericht werken lokaal goed te organiseren.

1. Wijs een portefeuillehouder aan binnen het management team (MT)

De portefeuillehouder is het vaste aanspreekpunt in het MT en eindverantwoordelijk voor gezinsgericht werken. Zorg dat deze voldoende mandaat heeft om bij stagnatie doorbraken te realiseren. De portefeuillehouder moet betrokken, beschikbaar en bevoegd zijn, en de gezinsgerichte werkwijze verder brengen en actief bevorderen binnen en buiten de organisatie, bijvoorbeeld in het geval van weerstand.

2. Formuleer een projectopdracht

De portefeuillehouder stelt een heldere opdracht op voor ontwikkeling en implementatie van de gezinsgerichte werkwijze. Hierbij kan het zowel gaan om een pilot als om een inrichtingbrede implementatie.

3. Wijs een projectleider aan

Deze persoon is de kartrekker van de ontwikkeling. Denk hierbij aan een herstelconsulent, gezinsfunctionaris of D&R-professional met affiniteit met het thema en ervaring met projectleiding. Zorg dat deze persoon tijd en ruimte krijgt vanuit het MT.

4. Ken een projectbudget toe

Maak hierbij gebruik van het structureel beschikbare DJI-budget voor activiteiten ter bevordering van het ouder-kind-contact (landelijk €500.000 per jaar) om de implementatie van gezinsgericht werken te financieren, alsmede andere landelijk beschikbaar gestelde middelen ter bevordering van een herstelgerichte detentie.

5. Stel een werkgroep samen
Stel een gevarieerde werkgroep samen van DJI-professionals uit verschillende disciplines en functieniveaus die gemotiveerd zijn en openstaan voor verandering. Betrek ook een aandachtfunctionaris Meldcode Huiselijk Geweld & Kindermishandeling en een communicatiemedewerker. De leden van de werkgroep fungeren tevens als ambassadeurs van de gezinsgerichte werkwijze binnen de PI. Onderzoek de mogelijkheid om ervaringsdeskundigheid bij de werkgroep te betrekken.

6. Organiseer in een vroeg stadium verbinding met ketenpartners
Het doel is om de samenwerking rondom gezinnen met een ouder in detentie systematisch te organiseren. Ketenpartners, zoals gemeenten, reclassering, jeugdzorg- en -beschermingsorganisaties, het Zorg- en Veiligheidshuis en vrijwilligersorganisaties hebben een centrale rol in het ondersteunen van gezinnen buiten de muren van de inrichting. Hun betrokkenheid wordt nog belangrijker naarmate er meer risicofactoren in het gezin aanwezig zijn. Zorg daarom voor vroegtijdige en structurele afstemming met ketenpartners, bijvoorbeeld door ze uit te nodigen bij bijeenkomsten. Zorg samen met ketenpartners voor een goede afstemming tussen de gezinsgerichte werkwijze binnen de muren en de werkwijze en het ondersteuningsaanbod voor gezinnen buiten de muren. De staffunctionaris ketensamenwerking kan hierin een centrale rol vervullen.

7. Ontwikkel een visie- en beleidsstuk
De projectleider en portefeuillehouder formuleren samen met de werkgroep de doelen, uitgangspunten en globale gezinsgerichte werkwijze in de PI.

Tip: Gebruik deze handreiking als basis.

8. Stel een projectplan op
De projectleider maakt op basis van het visie- en beleidsstuk een plan met implementatiestappen en planning, dat wordt geaccordeerd door de portefeuillehouder in het MT en de werkgroep.

9. Organiseer werkgroepbijeenkomsten
De werkgroep komt regelmatig samen om het visie- en beleidsplan en het projectplan op te stellen. Op basis hiervan worden acties geformuleerd ter bevordering van de implementatie van gezinsgericht werken. In de bijeenkomsten wordt de voortgang besproken en wordt het projectplan bijgestuurd waar nodig. Het is aan te raden dat de portefeuillehouder vanuit het MT periodiek aansluit bij de werkgroepbijeenkomsten.

10. Vorm thematische subgroepen
Deel de werkgroep op in subgroepen rond de vier pijlers van gezinsgericht werken: 1) faciliteiten, activiteiten en ondersteuningsaanbod, 2) verankering in D&R-proces, 3) deskundigheidsbevordering en 4) borging om stappen te zetten in de concrete uitvoering van het projectplan.

11. Werk tussen bijeenkomsten aan uitvoering
Tussen de bijeenkomsten voeren de projectleider en werkgroepleden acties uit het projectplan uit, reflecteren op de voortgang en bepalen de vervolgstappen. Dit vraagt om draagvlak, volharding en het kunnen omgaan met weerstand.

Pijler 1: Faciliteiten, activiteiten en ondersteuningsaanbod

Ontvangst- en bezoekersruimtes

Gezinsgericht werken begint bij de fysieke en sociale omgeving waarin contact tussen ouder en kind plaatsvindt. Dit onderdeel beschrijft concrete stappen die PI's kunnen zetten om faciliteiten, activiteiten en ondersteuning vorm te geven. Bezoekersruimtes, familiekamers, wachtruimtes en andere ruimtes waar kinderen komen, zijn zo veel mogelijk kindvriendelijk ingericht.

- **Zorg voorzichtbare aandacht voor kindvriendelijkheid** in de aankleding van ruimtes, zoals vrolijke kleuren, kindervoetstapjes in de gangen, muurschilderingen en afbeeldingen. Betrek de creatieve collega's of mensen in detentie bij de inrichting van de ruimtes.
- **Voorzie de ruimtes van voldoende en passend speelgoed** voor verschillende leeftijden.
- **Beperk wachttijd** voor bezoekende gezinnen door heldere communicatie over aankomsttijden. Zorg bijvoorbeeld dat gezinnen vooraf informatie krijgen over het tijdstip van aankomst en het verloop van het bezoek.
- **Voer veiligheidscontroles bij kinderen op een zo kindvriendelijk mogelijke manier uit.** Respecteer hun privacy en waardigheid en vermijd ingrijpende controles.
- **Zorg voor voorzieningen voor jonge kinderen**, zoals verschoonruimte, luiers en Maxi-Cosi's.

Tip: Deze staan niet standaard op DJI-bestellijsten; informeer bij andere PI's hoe zij dit organiseren. Reserveer voldoende budget voor aanschaf bij derden.

- **Waarborg privacy in bezoekersruimtes** door spreiding in de planning van bezoeken. Plan indien mogelijk bezoeken zo dat er niet te veel bezoekers tegelijk in de bezoekersruimtes aanwezig zijn. Overweeg aparte bezoekmomenten specifiek voor gezinnen met kinderen (buiten schooltijden).

Betekenisvol gezinscontact

Naast de fysieke ruimte is ook de frequentie en vorm van contact van belang. Voor het organiseren van betekenisvolle contactmomenten is het aan te raden om samen te werken met vrijwilligersorganisaties.

- **Faciliteer bezoekmogelijkheden op kindvriendelijke momenten**, zoals in het weekend en na schooltijd, zodat kinderen hun ouder makkelijker kunnen bezoeken. Zorg dat dit geldt voor zowel fysiek bezoek als telefonisch contact.
- **Bied beeldbellen op maat aan voor gezinnen**, met name voor kinderen die niet in staat zijn om fysiek op bezoek te komen.
- **Waarborg regelmatige toegang tot ouder-kinddagen.**

Let op: De benodigde frequentie hangt af van de grootte van de inrichting. In grotere PI's kan het nodig zijn om vaker dan maandelijks een ouder-kinddag te organiseren, zodat alle geïnteresseerde gezinnen daadwerkelijk kunnen deelnemen.

- **Organiseer aanvullende gezinsactiviteiten**, zoals het herfst-, lente- of zomerkamp van Stichting Exodus en sport- of spelactiviteiten die de gezinsbanden versterken.

Ondersteuningsaanbod

Naast contactmomenten en ondersteunende gesprekken tussen DJI-professionals en ouders in detentie en hun gezinsleden (zie Pijler 2: Verankering in het D&R-proces), is inhoudelijke ondersteuning van ouders en gezinnen essentieel.

- **Organiseer trainingen voor ouderschap in detentie**, zoals de training Betere Start voor moeders in detentie, trainingen van Exodus (*Mijn kind en ik*), Humanitas, Gevangenenzorg Nederland of andere vrijwilligersorganisaties, en de in co-creatie door DJI en de Hanze ontwikkelde trainingen *Vaderrol in detentie* en *Vaderrol na detentie* (zie www.gezinsbenadering.nl). Deze kunnen onder meer worden aangeboden door vrijwilligers of re-integratietrainers.

- **Faciliteer ondersteuning door ketenpartners** zoals wijkteams, jeugdhulpverlening en -bescherming of vrijwilligersorganisaties. Ketenpartners kunnen het gesprek aangaan met kinderen en gezinnen, de behoeften van het kind en het gezin in kaart brengen, beschermende factoren rondom het kind en het gezin versterken en veiligheidsrisico's waar nodig vroegtijdig signaleren. Maak afspraken over samenwerking rondom casuïstiek en benut digitale middelen, zoals beeldbellen, om het contact met ketenpartners te vergemakkelijken.

Dit is nog een ontwikkelpunt

Informatievoorziening

Goede informatie helpt ouders in detentie en gezinnen om hun weg te vinden in het systeem.

- **Zorg voor toegankelijke en tijdige informatie voor thuisblijvende gezinnen.** Stel online informatie beschikbaar, bijvoorbeeld via de door de Hanze ontwikkelde informatietools voor naasten van mensen in detentie (zie www.gezinsbenadering.nl), en bied deze waar mogelijk in meerdere talen aan. Stuur daarnaast, met toestemming van de ouder in detentie, informatiemateriaal toe aan gezinsleden, bijvoorbeeld de Gouden Gids van Expertisecentrum K I N D.[2] Inventariseer lokaal welk ondersteuningsaanbod beschikbaar is (zoals hulpverlenings- en vrijwilligersorganisaties) en wijs gezinnen hier actief op.

Tip: Bied informatie bij voorkeur in meerdere talen aan.

- **Voorzie ouders in detentie bij de start van detentie van informatie** over gezinsgericht werken en relevante ondersteuningsmogelijkheden. Verspreid dit mondeling, op papier en via het interne televisiekanaal.
- **Maak gebruik van de informatielijn van Expertisecentrum K I N D** voor vragen en (complexe) casuïstiek. De informatielijn is bedoeld voor zowel gezinnen als professionals binnen PI's, en biedt laagdrempelige ondersteuning bij vragen over kinderen met een ouder in detentie.[3]

[2] Zie https://expertisecentrumkind.nl/2023/01/17/gouden-gids-jij-staat-er-niet-alleen-voor/
[3] Bel naar de informatielijn van Expertisecentrum K I N D: 0800-54630000 of mail naar info@expertisecentrumkind.nl.

Pijler 2: Verankering in het Detentie- en Re-integratieproces

Om gezinsgericht werken te implementeren, is het essentieel om ouderschap en gezin structureel te verankeren in het D&R-proces onder het re-integratiedoel *sociaal netwerk*. Op deze manier wordt thematiek rondom ouderschap en gezinsrelaties standaard meegenomen in het formuleren van re-integratiedoelen. De casemanager neemt hierin de regie. Net als bij andere leefgebieden worden doelen opgesteld en worden hier acties aan gekoppeld. Zo wordt gewerkt aan het versterken van positieve gezinsrelaties of, indien nodig, het vergroten van de veiligheid van kinderen en gezinnen. Daarbij staat steeds de vraag centraal: wat is in het belang van de veiligheid en het welzijn van het kind?

Een zorgvuldige en vroegtijdige screening van beschermende en risicofactoren in het gezin is hiervoor essentieel. Deze screening biedt inzicht in het gezinsprofiel en helpt bij het bepalen van doelen rond ouderschap en gezin, de inhoud en volgorde van bijbehorende acties en de rol van ketenpartners. De informatie om de screening uit te kunnen voeren kan worden verkregen via een combinatie van interne DJI-gegevens, gesprekken met de ouder in detentie en informatie van ketenpartners. Op basis hiervan kan een plan op maat worden gemaakt.

Vanuit de Hanze werken we in 2026 aan de ontwikkeling van een screeningsinstrument voor beschermende en risicofactoren dat hiervoor kan worden toegepast.

Hieronder worden de belangrijkste sleutelmomenten in het D&R-proces beschreven, met concrete implementatiestappen om gezinsgericht werken te verankeren.

1. Administratieve inschrijving

Bij het verwerken van administratieve gegevens (primair via de backoffice) wordt in de praktijk vaak nog weinig aandacht besteed aan de gezinssituatie. Hier liggen kansen: de gezinsgerelateerde informatie die binnen DJI beschikbaar is uit reclasseringsrapportages (zoals relevante informatie uit de RISc) en het voorgeleidingsformulier van het Openbaar Ministerie kan worden benut om beschermende en risicofactoren in de gezinssituatie te identificeren. Registreer deze informatie systematisch in TULP.

Tip: Gebruik het screeningsinstrument voor beschermende en risicofactoren dat wordt ontwikkeld door de Hanze.

Dit is nog een ontwikkelpunt

2. 24-uurs intake

Bij binnenkomst wordt gevraagd of de persoon in detentie (stief)kinderen heeft of op een andere manier zorg voor kinderen draagt. Registreer deze informatie in TULP, zodat het zichtbaar is voor de backoffice en casemanager.

Let op: Door wantrouwen, schaamte of weerstand tegen hulpverlening is niet iedereen eerlijk over de gezinssituatie.

3. Intake via het Re-integratiecentrum (RIC)

De RIC-intake is een geschikt moment om ouders in detentie te informeren over gezinsgericht werken.

Tip: Zorg voor gedrukt informatiemateriaal dat discreet kan worden meegenomen naar de cel, bijvoorbeeld in een map met algemene informatie, zodat ouders in detentie niet publiek hoeven te maken dat ze kinderen hebben.

Tip: Geef ouders in detentie geen 'valse hoop', en wees eerlijk over het belang van screening op de veiligheid en welzijn van de kinderen.

4. Intake door casemanager

Casemanagers vragen doorgaans naar kinderen en zorgverantwoordelijkheden, maar vragen in de praktijk niet altijd verder hierop door. Dit moment biedt gelegenheid voor een eerste gesprek over ouderschap, met ruimte om later terug te komen op het onderwerp. Registreer relevante informatie in TULP, en let hierbij nadrukkelijk op beschermende en risicofactoren in het gezin.

Tip: Het is van belang om te realiseren dat dit niet het enige moment moet zijn om het gesprek te voeren over de gezinssituatie. Met name mensen die recent zijn binnengekomen in detentie staan vaak (nog) niet voor open om een gesprek te voeren over hun kinderen.

5. Mentorgesprekken

Ouderschap en gezin komen in mentorgesprekken niet structureel aan bod. Wanneer er een vertrouwensband is, kan dit een geschikt moment zijn om het onderwerp te bespreken. Let hierbij nadrukkelijk op beschermende en risicofactoren in het gezin. Verwerk de informatie uit het gesprek in TULP, zodat het beschikbaar is voor de casemanager en andere disciplines. Noteer het ook als de persoon in detentie liever niet spreekt over zijn gezin, en vraag later erop door.

Tip: Voer de gesprekken in een ruimte waar voldoende privacy is om deze mogelijk gevoelige thematiek te bespreken.

6. Trajectgesprekken

Het trajectgesprek is bedoeld om het D&R-plan op te stellen en de voortgang te monitoren. In het trajectgesprek is ruimte om systematisch aandacht te besteden aan thematiek rondom ouderschap en gezin. Stel in dit gesprek doelen vast en verbind hieraan concrete acties. Voor deze acties kan onder meer worden gekozen uit de onderdelen die genoemd staan onder Pijler 1: Faciliteiten, activiteiten en ondersteuningsaanbod. Reflecteer regelmatig op de voortgang. Let hierbij nadrukkelijk op beschermende en risicofactoren in het gezin. Laat de mentor en idealiter ook de ketenpartners aansluiten. Registreer alle informatie en opgedane inzichten over beschermende en risicofactoren in TULP.

Tip: Maak gebruik van mogelijkheden voor beeldbellen om ketenpartners (digitaal) aan te laten sluiten bij deze gesprekken. De ervaring leert dat dit veel meerwaarde heeft.

7. Multidisciplinair overleg (MDO)

In het MDO wordt de voortgang van het D&R-plan besproken vanuit verschillende disciplines. Ouderschap en gezin zijn hier geen structureel agendapunt, tenzij een ouder in detentie zelf een verzoek indient rondom deze thematiek. Wanneer gezinsgericht werken structureel onderdeel is van het D&R-proces, hoort het bespreken van de voortgang omtrent doelen gerelateerd aan ouderschap en gezin ook thuis op de MDO-agenda. Hier kunnen adviezen worden geformuleerd aan en door ketenpartners, maar ook aan de vrijhedencommissie, met inachtneming van de beschermende en risicofactoren in het gezin.

8. Overleggen rondom vrijheden en verlof

In overleggen over adviezen en het toekennen van vrijheden en verlof, met name binnen de vrijhedencommissie, komt thematiek rond ouderschap en gezin beperkt aan bod. Met name rondom verlof is het uitdagend om aanvragen op basis van sociaal netwerk inhoudelijk te beoordelen. Wanneer het D&R-plan structureel doelen en acties bevat rondom ouderschap en gezinsrelaties, kan dit als structurele onderbouwing dienen bij het al dan niet toekennen van verlof. Gebruik de informatie over beschermende en risicofactoren in het gezin en de dossiervorming in TULP uit de voorgaande stappen als input voor besluitvorming om al dan niet vrijheden of verlof toe te kennen.

9. Informele gesprekken en observaties op de afdeling
Veel waardevolle inzichten over de ouderschapsrol en de gezinssituatie van ouders in detentie ontstaan buiten de formele gesprekken, bijvoorbeeld via observaties op de afdeling of informele gesprekken tussen ouders in detentie en DJI-personeel. Let in deze informele gesprekken op signalen van risico's (bijvoorbeeld agressief gedrag tijdens telefoongesprekken) of juist tekenen van motivatie (bijvoorbeeld enthousiasme over gezinsbezoek). Registreer relevante signalen in TULP.

10. Informatievoorziening via het RIC
Het RIC kan dienen als centraal punt voor informatie. Zorg voor voldoende informatiemateriaal over gezinsgericht werken en over mogelijkheden binnen en buiten detentie. Het RIC kan ook doorverwijzen naar andere DJI-professionals voor gezinsgerelateerde onderwerpen.

11. Samenwerking met ketenpartners en overdracht naar buiten
Werk tijdens de detentieperiode samen met ketenpartners zoals gemeenten, vrijwilligersorganisaties, reclassering, Zorg- en Veiligheidshuizen en organisaties voor jeugdzorg en -bescherming. Zij kunnen het gesprek aangaan met het kind en het gezin, en hun wensen en behoeften in kaart brengen. Naarmate de veiligheidsrisico's in een gezin hoger zijn, wordt de rol van deze ketenpartners steeds belangrijker. Gebruik het deelbare D&R-plan om gezinsdoelen en relevante informatie te delen met de gemeente. Zorg bij detentiebeëindiging voor een goede overdracht, inclusief informatie over beschermende en risicofactoren. Dit ondersteunt zowel de re-integratie als de veiligheid en het welzijn van kinderen.

Dit is nog een ontwikkelpunt

Pijler 3: Bewustwording en deskundigheidsbevordering

Bewustwording

Het vergroten van bewustzijn onder DJI-professionals is essentieel voor de implementatie van gezinsgericht werken. Dit vraagt om gerichte communicatie, betrokkenheid van sleutelfiguren, het zichtbaar maken van urgentie en omgaan met weerstand.

- **Organiseer kennisdelings- en uitwisselingssessies binnen bestaande structuren** en overleggen waarin gezinsgericht werken besproken wordt binnen alle relevante disciplines.

Tip: Gebruik bestaande teamdagen, teamoverleggen en themabijeenkomsten om het onderwerp te agenderen. Werk samen met mensen met ervaringskennis; zij kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan draagvlak en bewustwording in de PI.

- **Wijs sleutelfiguren en ambassadeurs aan**, waaronder een portefeuillehouder in het MT, ambassadeurs binnen verschillende functiegroepen, en een projectleider die de ontwikkeling aanjaagt (zie ook de paragraaf over organisatie en interne projectstructuur).
- **Ontwikkel een gedragen visie en toekomstbeeld** met een heldere kernboodschap die via diverse communicatiekanalen wordt verspreid. Betrek een vaste communicatiemedewerker bij het ontwikkel- en implementatieproces van gezinsgericht werken.

Tip: Maak hiervoor gebruik van deze handreiking.

- **Creëer urgentie** door te communiceren over het waarom en hoe van gezinsgericht werken. Spits de informatie toe op specifieke functieprofielen binnen de organisatie.

Tip: Gebruik hiervoor posters, flyers en infographics, en maak gebruik van al georganiseerde overleggen en teamdagen.

Tip: Het delen van ervaringsverhalen door mensen met ervaringskennis kan een belangrijke rol spelen in het vergroten van bewustzijn onder medewerkers.

- **Signaleer weerstand** en ga hierover tijdig in gesprek. Bied duidelijkheid over rollen, taakverdeling en praktische toepasbaarheid. Ga actief in gesprek met collega's die sceptisch zijn over gezinsgericht werken. Gebruik de feedback en inzichten uit deze gesprekken om gezinsgericht werken verder door te ontwikkelen en beter af te stemmen op de praktijk. Zet gerichte acties uit om weerstand te verminderen.
- **Vier successen**, ook kleine, om energie vast te houden.
- **Blijf communiceren** via een lange-termijn communicatiestrategie.

Deskundigheidsbevordering

Om gezinsgericht werken uit te voeren, is structurele scholing en ondersteuning nodig. Hiervoor is ook een belangrijke rol weggelegd voor het landelijke opleidingsinstituut van DJI.

- **Integreer het gezinsgericht werken als vast onderdeel in het scholingsaanbod** van het landelijke opleidingsinstituut van DJI. Besteed daarbij aandacht aan het versterken van positieve gezinsrelaties en betrokken ouderschap, het signaleren van beschermende en risicofactoren, samenwerking met ketenpartners bij veiligheidsrisico's, en toepassing van de Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling. Zorg ook voor kennis over de rol van ketenpartners in de ondersteuning van gezinnen met een ouder in detentie.

Tip: Laat het thema gezinsgericht werken terugkomen in tussentijdse opleidingsdagen.

Tip: Maak gebruik van de kennis die al aanwezig is binnen het opleidingsinstituut, zoals rondom het onderdeel 'moederschap' in de opleiding voor het werken met ingesloten vrouwen.

Dit is nog een ontwikkelpunt

- **Ontwikkel e-learningmodules** rondom gezinsgericht werken via het leerportaal Sophie.
- **Organiseer interne trainings- en reflectiesessies**, bijvoorbeeld door ambassadeurs.

Tip: Gebruik hier bestaande teamdagen en werkoverleggen voor.

- **Nodig ketenpartners uit om bij te dragen aan deskundigheidsbevordering in de PI.** Betrek bijvoorbeeld gemeenten, reclassering, jeugdzorg- en -beschermingsorganisaties, het Zorg- en Veiligheidshuis of vrijwilligersorganisaties bij deskundigheidsbevordering van DJI-professionals. Zij kunnen kennis delen over hun rol, werkwijzen en samenwerking bij veiligheidsrisico's en ondersteuning van gezinnen buiten de muren van de inrichting.
- **Organiseer werkbezoeken** aan PI's waar gezinsgericht werken reeds is geïmplementeerd, met als doel gezamenlijk leren, reflecteren en doorontwikkelen.

Pijler 4: Borging

Om gezinsgericht werken duurzaam te verankeren voor de lange termijn, zijn op zowel landelijk als lokaal niveau diverse borgingsacties nodig. Dit voorkomt dat de aanpak afhankelijk is van de inzet van individuen en zorgt voor structurele inbedding in beleid en werkprocessen.

Borging op landelijk niveau

- **Ontwikkel een landelijke beleidsvisie** die gezinsgericht werken verbindt met herstelgerichte detentie en het re-integratiedomein *sociaal netwerk* in het D&R-proces. Laat deze visie doorwerken in werkprocessen, opleidingsaanbod, personele inrichting en ICT-systemen.

Tip: Gebruik daarvoor deze handreiking.

- **Integreer gezinsgericht werken in landelijke documenten en processen.** Denk hierbij aan werkdocumenten, maar ook aan sturingssystemen, verantwoordingsrapportages en kwaliteitssystemen.
- **Neem thematiek rondom ouderschap en gezin op in landelijke rapportages**, zoals de Kerncijfers DJI.
- **Wijs een landelijk portefeuillehouder aan voor gezinsgericht werken.** Beleg dit binnen de D&R-portefeuille en verbind het aan herstelgerichte detentie. Dit zorgt voor een vast aanspreekpunt op landelijk niveau.
- **Agendeer het thema in landelijke overleggen**, zoals regiobijeenkomsten van vestigingsdirecteuren en D&R-bijeenkomsten.
- **Houd bij plaatsingsbeslissingen rekening met de belangen van kinderen**, bijvoorbeeld qua reisafstand en contactmogelijkheden.
- **Zet in op het ontwikkelen van erkende interventies** om te werken aan positief betrokken ouderschap en gezinsrelaties in detentie, zoals Betere Start voor moeders in detentie.
- **Ontwikkel een online platform** om kennis en (werk)documenten uit te wisselen, bijvoorbeeld via het intranet van DJI.
- **Verbind gezinsgericht werken aan de Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling.**
- **Monitor** de voortgang en impact van gezinsgericht werken en stuur bij waar nodig.

Borging op lokaal niveau

- **Leg de lokale beleidsvisie vast in beleidsdocumenten.** Dit vormt de centrale leidraad van de uitvoering van gezinsgericht werken op lange termijn.
- **Leg de rol van de portefeuillehouder en het aanspreekpunt binnen het MT vast** om eigenaarschap en continuïteit op lange termijn te borgen. Koppel de rol aan een functie, niet aan een persoon.
- **Veranker gezinsgericht werken structureel in werkoverleggen en lokale werkdocumenten**, zoals intakeformulieren, instructies rondom het MDO, gespreksleidraden voor mentor- en trajectgesprekken en werkinstructies.
- **Leg de rol van ambassadeurs vast** in het lokale beleid en zorg voor blijvende vertegenwoordiging in alle lagen van de organisatie.
- **Koppel de functie van de Meldcode-functionaris aan gezinsgericht werken** in alle relevante lokale documenten.
- **Neem gezinsgericht werken op in lokale managementrapportages en sturingssystemen**, zodat wordt gestuurd op de voortgang.
- **Bespreek gezinsgericht werken in functioneringsgesprekken** wanneer dit relevant is voor de rol en taken van de medewerker. Dit helpt om individuele verantwoordelijkheid en ontwikkeling te stimuleren.
- **Monitor de aanpak**, inclusief kosten en opbrengsten, en stuur bij op basis van de resultaten.

Tip: Gebruik hiervoor ook de door de Hanze ontwikkelde monitoringstool om ervaringen van kinderen tijdens bezoekmomenten structureel in kaart te brengen.

Tip: Werk samen met een hogeschool of universiteit om de aanpak te monitoren.

- **Neem gezinsgericht werken mee in het inwerktraject van nieuwe medewerkers**, via interne voorlichting en scholing.

Uitgangspunten

UITGANGSPUNT	UITLEG
Zet welzijn én veiligheid van kinderen centraal	Gezinsgericht werken is niet alleen gericht op positieve relaties, maar ook op het signaleren van risico's en handelen bij (vermoedens van) onveiligheid. Bij gezinnen met veel risicofactoren kan het onzorgvuldig stimuleren van gezinscontact juist schadelijk zijn voor kinderen. Aanvullende ondersteuning kan dan nodig zijn, bijvoorbeeld door het inschakelen van ketenpartners. Screen daarom vroegtijdig op risico's.
Werk samen met ketenpartners	DJI kan gezinsgericht werken niet alleen doen. Samenwerking met gemeenten, reclassering, jeugdzorg en -bescherming en hulpverlening is cruciaal, vooral bij complexe gezinssituaties. Vrijwilligers kunnen in de aanpak ondersteunen, onder meer bij contact met gezinnen, het faciliteren van gezinsactiviteiten en trainingen in detentie.
Integreer gezinsgericht werken in bestaande werkprocessen	Voorkom dat gezinsgericht werken als extra taak wordt gezien. Verbind de uitvoering aan het D&R-proces en bestaande werkwijzen.
Verdeel verantwoordelijkheid binnen de PI	Voorkom dat gezinsgericht werken bij één persoon ligt. Betrek beveiligers, casemanagers, mentoren en directie via een duidelijke projectstructuur. De projectleider coördineert en stimuleert de ontwikkeling en uitvoering, maar is niet de enige uitvoerder.
Bereik álle gezinnen, niet alleen de gemotiveerde	Structurele inbedding in het D&R-proces is nodig om ook kwetsbare gezinnen te bereiken die zich niet vanzelf melden en om risicosituaties tijdig te signaleren.
Geen losse acties, maar het totaalpakket	Activiteiten zoals ouder-kinddagen zijn waardevol, maar nog effectiever als deze onderdeel zijn van een integrale aanpak.
Begin klein en werk gefaseerd	Start met een pilot binnen één team of afdeling. Bouw stapsgewijs uit en houd rekening met een meerjarig proces.
Knip de handreiking op	Verdeel de handreiking in thematische onderdelen op basis van de vier pijlers en deel deze gefaseerd met relevante werk- en functiegroepen.
Kijk naar wat wél kan bij korte detentie of in het Huis van Bewaring	Geef informatie, signaleer risico's en leg contact met de gemeente, ook als het formuleren van D&R-doelen bij een korte detentie niet haalbaar is.

UITGANGSPUNT	UITLEG
Gebruik beschikbare financiële middelen	Maak gebruik van het landelijke budget ter bevordering van het ouder-kind-contact en andere beschikbaar gestelde middelen voor het bevorderen van een herstelgerichte detentie
Gebruik ontwikkelde materialen	Maak gebruik van beschikbare materialen op www.gezinsbenadering.nl en www.expertisecentrumkind.nl en pas ze indien gewenst aan op de lokale context.
Zorg voor haalbare personele inzet	Maak indien mogelijk uren vrij voor een vaste trekker van gezinsgericht werken. Dit kan een gezinsfunctionaris, casemanager, medewerker belast met hersteltaken of een hoofd D&R zijn; PI's kunnen hier zelf invulling aan geven. Belangrijk is dat één persoon verantwoordelijk is voor de coördinatie en implementatie, en hiervoor voldoende tijd beschikbaar heeft. Deze rol vraagt om coördinerende vaardigheden en kennis van gezinsgericht werken, zo nodig aangevuld met deskundigheidsbevordering.
Toets nieuwe onderdelen op veiligheid en doelstellingen	Beoordeel nieuwe programmaonderdelen (zoals trainingen of workshops) op aansluiting op het visie- en beleidsdocument. Laat indien nodig een expert meekijken.
Blijf alert, ook bij weerstand van ouders	Niet alle ouders in detentie willen meewerken aan gezinsgericht werken. Respecteer dat, maar neem geen genoegen met een eerste 'nee'. Breng het onderwerp later opnieuw ter sprake en blijf alert op signalen van onveiligheid voor gezinnen, zoals verbaal geweld via de telefoon.
Standaardiseer werkwijzen en formulieren	Zorg gezamenlijk voor uniforme intakeformulieren, gespreksleidraden en registratie in TULP en deel deze documenten met elkaar.
Verbind met andere re-integratiedoelen	Gezinsgericht werken is geen losstaand doel, maar een onderdeel van breder re-integratieaanbod, waaronder huisvesting en hulp bij schulden.
Hanteer een brede definitie van 'gezin'	Sluit aan bij wat de ouder als gezin ziet, inclusief niet-biologische of informele ouderrollen, ex-partners en kinderen uit meerdere relaties. Beperk gezinsgericht werken niet tot alleen minderjarige kinderen.
Leer van elkaar	Leer van praktijkervaringen door contact te leggen met PI's die gezinsgericht werken al hebben geïmplementeerd. Vraag naar hun werkwijzen, materialen en lessen uit de praktijk.

Tot slot

Met deze handreiking beogen we de ontwikkeling en implementatie van gezinsgericht werken in detentie te stimuleren, zowel op landelijk als lokaal niveau. Gezinsgericht werken is onderdeel van een herstelgerichte detentie en draagt bij aan re-integratie binnen het re-integratiedomein *sociaal netwerk*.

In de praktijk zien we op lokaal niveau veelbelovende initiatieven die laten zien wat er mogelijk is. Tegelijkertijd zijn we er nog niet. Hoewel het draagvlak onder DJI-professionals en PI's groeit, blijven initiatieven vaak lokaal en versnipperd. Met deze handreiking hopen we DJI en PI's concrete handvatten te bieden om de implementatie van gezinsgericht werken binnen hun inrichting verder te ontwikkelen en te versterken.

We bevinden ons nog volop in een leer- en ontwikkelfase, waarin we werken aan het beter positioneren van ketenpartners zoals gemeenten, reclassering, Zorg- en Veiligheidshuizen, vrijwilligersorganisaties, jeugdzorg en jeugdbescherming, het versterken van deskundigheid binnen DJI, en het verwerven van nieuwe wetenschappelijke inzichten. Ook werken we aan het systematisch in kaart brengen van de maatschappelijke kosten en baten van gezinsgericht werken. Nieuwe inzichten worden verwerkt in updates van deze handreiking.

De volgende stap is het structureel verankeren van gezinsgericht werken in de standaard werkprocessen van DJI. Hiervoor is een landelijke beleidsvisie nodig. Deze handreiking biedt daarvoor aanknopingspunten. Tegelijkertijd geldt dat het ontbreken van landelijke kaders geen reden is om stil te staan. Juist op lokaal niveau blijkt veel mogelijk. Door op lokaal niveau te laten zien wat werkt, kan de landelijke ontwikkeling worden bevorderd.

Zo zetten we stappen richting het verminderen van de negatieve impact van ouderlijke detentie voor kinderen, en dragen we bij aan een veiligere samenleving met mentaal gezondere gezinnen.

